

Mötesplatser och kommunikationsleder
under järnålder och medeltid

Röhälla

En fosfatkartering

Maria Brynielsson

Emma Stureson

Rapport 2010

INLEDNING

Projektet Öländska resor strävar efter att få fram ny kunskap om Ölands mötesplatser och kommunikationsleder under järnålder och medeltid. Under sommaren 2006 genomförde projektet en fosfatkartering vid Röhälla i Glömminge socken på västra Öland. Här finns ett område som kan ha varit en bra naturhamn för flatbottnade båtar. Det finns inga registrerade fornlämningar inom det aktuella området. Projektet ansåg det viktigt att närmare undersöka området. Vi vill rikta ett varmt tack till markägaren som gav oss tillstånd att ta proverna. Vi vill även tacka våra sponsorer: Kalmar läns museum, Högskolan i Kalmar och Smålands museum.

TOPOGRAFI

Här, intill Kalmarsund, expanderar Öland västerut genom att den så flyktiga sanden ”lägger till”. På SGU’s jordartskarta ser man att sand, med inslag av grus, dominerar området. Platsen för den tänkta fosfatkarteringen ligger intill en gammal vik som fallit offer för naturens krafter. Rev av sand har bildats utanför viken och bildat nya strandlinjer. Den gamla viken är dock fortfarande mycket fuktig. På en karta från 1764 benämns området som ”djup sankmark, oduglig”. Genomkorsande diken speglar dock hur brukaren försökt göra ytan användbar. Idag är hela viken

beväxt av hassel.

Mot norr och nordost avgränsas området av en mycket brant avsats av sand men mot syd och sydost finns en mycket fin sluttning som övergår i ganska plan mark.

Foto 1: Sluttningen ner mot viken. Foto taget från S

FORNLÄMNINGSMILJÖ

De registrerade fornlämningarna som finns i närområdet är RAÄ 57, 58, 60, 62, 76, 77 och 120. RAÄ 57 är platsen för en stensättning som togs bort 1965, och två idag omkullfallna resta stenar. Denna borttagna stensättning daterades genom gravgåvor som bältesbeslag, sölja och stämpelornerad keramik till senare delen av yngre romersk järnålder. Både RAÄ 58 och 60 är övertorvade skeppssättningar som idag är ganska svåra att se. RAÄ 62 är ett gravfält bestående av en rektangulär och fyra runda stensättningar. Alla dessa är delvis övertorvade. RAÄ 57, 58, 60 och 62 ligger alla väldigt kustnära på litorinavallens krön. RAÄ 76 är ”Brännvinseken”, vilket är en rest sedan Röhhällas tid som färjeläger. RAÄ 77 är en grop/källarlämning. RAÄ 120 är fyndplatsen för flintavslag (Rasch 1991:39ff).

SYFTE

Syftet med undersökningen var att se om det fanns ett avgränsat område med högre koncentration av fosfater innanför, öster om den igensandade viken. Skulle det inte finnas förhöjda fosfatvärden har med största sannolikhet ingen omfattande aktivitet utförts på platsen. Finns en fosfatkoncentration skulle den vittna om aktiviteter i området, vilket i det här fallet skulle kunna vara spåren av en hamn. Ordet hamn kan vara missvisande eftersom det låter för avancerat. Säkerligen har det funnits flera platser utmed Ölands kuster som har fungerat som fiskelägen blandat med handel och andra kontakter. Det har alltid varit lättare att färdas över vatten än land. Det vi menar med ordet hamn är således något som är betydligt mindre än vad många tänker sig idag.

METOD

Fosfater uppstår i marker där organiskt material förmultnat, exempelvis rester av fiskrens. Fosfaterna är nästintill olösliga i vatten och rör inte på sig. Med hjälp av spot testmetoden kan förhöjda fosfatvärden i marken påvisas. Spot testmetoden går till så att man med hjälp av en jordborr borrar sig ner till önskvärt djup och tar upp ett jordprov. Fosfaterna i jordproven lakas sedan ut med hjälp av syra. Med ammoniumheptamolybdat och askorbinsyra påvisas fosfathalten i provet (Österholm & Österholm 1982). Vi har utfört en fosfatkartering av det aktuella området i

Röhälla med spot testmetoden. Jordprover togs var 20 meter enligt ett rombiskt rutnät. Ett rombiskt rutnät är effektivare än ett kvadratisk i och med att det täcker in området på ett bättre sätt. Varje jordprov markerades på en karta och fosfathalten redovisades i en femgradig skala.

Vid sidan av fosfatkarteringen genomfördes även kartstudier och inventeringar av området.

*Foto 2. Fosfatkartering Anders Öbr,
Jenny Svensson och Emma Stureson*

RESULTAT

Analysen av fosfathalten i jordproverna visar ingen förhöjning eller tydlig och avgränsad koncentration i undersökningsområdet. Detta tyder på att det inte har förekommit någon form av aktivitet som har efterlämnat organiskt material som har fått förmultna här. En annan möjlig orsak till avsaknaden av förhöjda fosfatvärden kan vara sandförflyttning vilket ger att jordborren inte har nått ner till rätt lager.

DISKUSSION

Fosfatkarteringen i Röhälla uppvisade inga resultat som tyder på att platsen har använts som hamn i förhistorisk tid. De andra kända hamnarna som finns i Röhälla, varar den yngsta användes så sent som under 1900-talet frestar dock till spekulationer om att det borde finnas en betydligt äldre naturhamn i området. Den skyddade viken borde ha varit en utmärkt plats att dra upp båten samt göra iordning näten och rensa fisken. Rester av fisk innehåller dock höga fosfathalter vilket inte framkom i undersökningen. Sandflykt, igenslamning men även en varierande vattennivå har med största sannolikhet förändrat landskapsbilden i årtusenden och kanske finns platsen vi söker något norrut.

SAMMANFATTNING

I Röhälla på Ölands västkust finns ett område som kan ha varit en bra plats för en naturhamn under järnålder-medeltid. Detta är orsaken till att projektet Öländska resor genomförde en fosfatkartering på platsen under sommaren 2006. Fosfater finns i marken där något organiskt har förmultnat. Genom att spåra förhöjda fosfatvärden kan man lokalisera aktivitetsytor ända tillbaka till stenåldern. Undersökningen visade inga förhöjda fosfatvärden vilket tolkas som att det inte förekommit aktiviteter på platsen.

REFERENSLISTA

Tryckta referenser

- Rasch, M. 1991. II Glömminge sn. I: *Ölands järnåldersgravfält Volym II*. Red. Hagberg, U-E, Stjernquist, B. & Rasch, M. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Hällström A, 1996, *Röhälla och Fröbygårda, två öländska färjepplatser under 1800-talet*, uppsats i kulturgeografi 40 p, Högskolan i Kalmar
- Österholm, I. & Österholm, S. 1982. *Spot test som metod för fosfatanalys i fält – praktiska erfarenheter*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. *Rapport RAGU 1982:6*.

Otryckta referenser:

- Sturesson, E. & Brynielsson, M. 2005. *Röhälla inför undersökning*.

Kartor

- Fastighetskartan 4G 7i Glömminge socken
- Jordartsgeologiska kartblad skala 1:50 000 Serie Ae Nr 43. 1980
- Geometrisk afritning öfer nyhemmanet Röhälla 1764, Akt nr 14

TEKNISKA UPPGIFTER

Landskap:	Öland
Län:	Kalmar
Kommun:	Mörbylånga
Socken:	Glömminge
Fastighet:	?
Ekonomiska kartan:	4G 7i
Typ av undersökning:	Fosfatkartering
Personal:	Jenny Svensson Maria Brynielsson Torbjörn Sjögren Emma Sturesson Anders Öhr
Fältarbete utfört:	juni 2006